

SOME MORPHOLOGICAL FEATURES OF ORDER DOCUMENTS IN UZBEK LANGUAGE

Shodiyeva Mehribon Faxriddin qizi

2nd Year Master's Student at the Faculty of Journalism of the National University of Uzbekistan, Majoring in Linguistics Uzbek

Annotation

This article analyzes the types of documents that form the basis of order documents morphologically. In particular, morphological units in the text of documents such as orders and directives are studied.

Keywords: order documents, command, order, decision, morphological features, number of words, action noun forms.

Introduction

Farmoyish hujjatlari boshqaruv tizimidagi yuqori tashkilot, davlat organlaridan tortib, ulardan quyi pog'onada turuvchi organlar tomonidan chiqariladigan hujjatlarni o'z ichiga oladi, ya'ni boshqaruv organidan boshqariladiganlarga, tashkilot rahbaridan tuzilmaviy bo'linmalar va xodimlargacha. Ushbu hujjatlar buyruq, ko'rsatma, farmoyish, qaror kabi hujjatlarni o'z ichiga oladi. Hujjatlar tilining leksik va morfologik xususiyatlari ham o'ziga xosdir. Ularning morfologik xususiyatlarini misollar asosida tahlil qilishga harakat qilamiz:

1. Hujjatlar matnida kichraytirish-erkalash, gumon-tahmin, chama ma'nosini ifodalovchi morfemalar qo'llanilmaydi. Bu ham barcha rasmiy ish hujjatlarida aniqlikning birinchi o'rinda turishini ko'rsatib beradi, ya'ni hech qanaqa jozibadorlik va mujmallikka, mavhumlikka yo'l qo'yilmaydi. Hujjatlar matnida so'z turkumlarining barchasi ishtirok etadi. Ayniqsa **ot** so'z turkumi hamda **fe**'ning ishlatilish ko'lami kengdir.

2. Hujjatlar matnida **-ga muvofiq**, **-ga ko'ra** birikmalari qo'llaniladi. Hujjat matnida -ga muvofiq, -ga ko'ra birikmalarining bo'lishi o'ziga xoslikni tashkil etadi. -ga muvofiq, -ga ko'ra birikmalari sabab, asos munosabatlarini bildiradi.

Buyruqda:

O'zbekiston Respublikasining "Avtomobil transporti to'g'risida"gi Qonuni va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 19-apreldagi 336-son "O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi qaroriga **muvofiq** buyuraman:

Ayrim idoraviy normativ-huquqiy hujjatlar ilovaga **muvofiq** o'z kuchini yo'qotgan deb topilsin.

O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirining 2000-yil 14-dekabrda 635-son «Dorixonalar va tibbiyot muassasalarida tramadol dori vositasini saqlash, hisobini olib borish va berish qoidalari to'g'risida»gi buyrug'iga (ro'yxat raqami 996, 2000 yil 29

dekabr) (O'zbekiston Respublikasi vazirliklari, davlat qo'mitalari va idoralarining me'yoriy hujjatlari axborotnomasi, 2000-y., 24-son) ilovaga **muvofig** o'zgartirishlar kiritilsin.

Farmoyishda:

Investitsiya shartnomasiga **muvofig** "Serba Dinamik International Limited" kompaniyasi kuyidagi investitsiya va ijtimoiy majburiyatlarni o'z zimmasiga olganligi ma'lumot uchun qabul qilinsin...

Umumxalq xayriya hashari munosabati bilan vazirliklar, idoralar va boshqa tashkilotlarda mehnat qilayotgan xodimlarning ixtiyoriy mablag'lari O'zbekiston "Mahalla" xayriya jamoat fondining respublika boshqaruvi hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar bo'limi, tuman va shahar bo'linmalari boshqaruvlarining bankdagi hisob raqamlariga o'z tashabbusiga **ko'ra** o'tkazilishi belgilab qo'yilsin.

2. Farmoyishda -i(sh) maqsadida, -i(sh) uchun ko'makchili qurilmalari keng qo'llaniladi. Ushbu ko'makchili qurilmalari hujjatdan ko'zlangan maqsadni emas, hujjatni shakllantirish uchun asos bo'lgan adresant maqsadini ifoda etadi. Bu holatda hujjatdan ko'zlangan asosiy maqsad umumiy matn mazmunidan anglashiladi. "Xorazm viloyatining sanoat salohiyatini yanada rivojlantirish hamda kimyo sanoatiga to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni jalb etish maqsadida: ..." (bajarilishi kerak bo'lgan ishlar sanab o'tiladi, tasdiqlansin, yuklatilsin, amalga oshirilsin va shu kabi fe'l shakllari ishtirok etadi).

3. Farmoyish hujjatlari matnida fe'l shakllarining ham qo'llanilishi o'ziga xosdir. Hujjatlar matnida buyurish ohangidagi fe'llardan foydalaniladi. Buyruqda "buyuraman", farmoyish, ko'rsatmada "tasdiqlansin, bajarilsin, yuklansin, kiritsin, o'tkazilsin, tavsiya etaman, yuklayman" va hokazolar, ya'ni imperativ ma'nodagi so'zlardan foydalaniladi. Hujjatlar tarkibida uchraydigan yuqoridagi fe'llar majhul yoki ortirma nisbat, bo'lishli, kelasi zamon, buyruq maylida ifodalangan bo'lib, ularni quyidagi misollar asosida ko'rib o'tamiz:

Buyruqda:

1. O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 2010-yil 22-dekabrda 308-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 2170, 2010-yil 22-dekabr) (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2010-y., 51-son, 503-modda) bilan tasdiqlangan Davlat notarial idoralarida notarial ish yuritish qoidalariga ilovaga muvofig o'zgartirishlar **kiritilsin** (kir/it/il/sin)

2. Mazkur buyruq davlat ro'yxatidan **o'tkazilsin** (o't/kaz/il/sin) va bu haqda Idoraviy normativ-huquqiy hujjatlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish boshqarmasi Idoraviy normativ-huquqiy hujjatlarning davlat reyestriga tegishli yozuv **kiritsin** (kir/it/sin).

Farmoyishda:

Norvegiya Qirolligi delegatsiyasi 2019-yil 4-5-noyabrda O'zbekiston Respublikasida **qabul qilinsin** (qil/in/sin) va 1-ilovaga muvofig tashrif dasturi **tasdiqlansin** (tasdiqla/n/sin).

2. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi xarajatlarni qoplash uchun Vazirlar Mahkamasining zaxira jamg‘armasidan 2-ilovaga muvofiq mablag‘lar **ajratsin** (ajra/t/sin).

4. Hujjatlar tilida son so‘z turkumi ham faol qo‘llaniladi, hujjat chiqqan yil, hujjat raqami, bajarilish muddati va boshqalar shular jumlasidandir. Masalan, buyruqda:

[O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan **2021-yil 28-dekabrda** ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat raqami **2781-1**]

O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuniga muvofiq buyuraman:

1. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta‘limi vazirining **2016-yil 31-martdagi 3-mh-son** “Umumiy o‘rta ta‘lim muassasasining metodik kengashi to‘g‘risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash haqida”gi buyrug‘iga (ro‘yxat raqami **2781, 2016-yil 3-may**) (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, **2016-y., 18-son, 205-modda**) ilovaga muvofiq o‘zgartirishlar kiritilsin.

2. Mazkur buyruq rasmiy e‘lon qilingan kundan e‘tiboran kuchga kiradi.

Vazir B. SAIDOV

Toshkent sh.,

2021-yil 17-dekabr,

35-mh-son.

Farmoyishda:

1. Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankining Bosh kotibi Enzo Kvatrachoke boshchiligidagi delegatsiya **2019-yil 3-6-dekabr** kunlari O‘zbekiston Respublikasiga tashrif buyurgani ma‘lumot uchun qabul qilinsin.

2. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Vazirlar Mahkamasining zaxira jamg‘armasidan Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligiga ilovaga muvofiq zarur mablag‘lar ajratilishini ta‘minlasin.

O‘zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A. ARIPOV

Toshkent sh.,

2020-yil 19-may,

255-F-son.

5. Farmoyish hujjatlari sarlavha qismi **–(i)sh to‘g‘risida, -(i)sh haqida** birikmalari bilan tugaydi.

Buyruqda:

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLARINI TOSHKENT SHAHRI VA TOSHKENT VILOYATIDA TURGAN JOYI BO‘YICHA HISOBGA OLISH TARTIBI TO‘G‘RISIDA YO‘RIQNOMANI TASDIQLASH HAQIDAGI BUYRUG‘I, SHUNINGDEK UNGA O‘ZGARTIRISH VA QO‘SHIMCHALARNI O‘Z KUCHINI YO‘QOTGAN DEB TOPISH TO‘G‘RISIDA...

“O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIK TARMOQLARINING UMUMHUQUQIY KLASSIFIKATORINI TASDIQLASH TO‘G‘RISIDA”GI BUYRUQQA O‘ZGARTIRISH VA QO‘SHIMCHALAR KIRITISH HAQIDA..

Farmoyishda

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING FARMOYISHI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING “O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI HUZURIDA DAVLAT VA JAMIYAT QURILISHI, SUD-HUQUQ TIZIMINING QONUNCHILIK ASOSLARINI ISLOH QILISH BO‘YICHA KENGASH TUZISH TO‘G‘RISIDA” 2004 YIL 13 MARTDAGI F-1924-SONLI FARMOYISHIGA O‘ZGARTISHLAR KIRITISH TO‘G‘RISIDA...

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING
FARMOYISHI

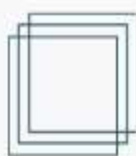
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASINING QARORLARI VA FARMOYISHLARINI TAYYORLASH, KO‘RIB CHIQISH VA IMZOLASH TARTIBI TO‘G‘RISIDA...

Harakat nomlarining **haqida, to‘g‘risida, xususida** ko‘makchilari bilan hosil qiluvchi birliklari hujjatchilikda juda keng qo‘llaniladi. bunday ko‘makchilarni tadqiq qilgan ba‘zi olimlarning ta‘kidlashicha, xususida ko‘makchisining “obyekt” va “sabab” ma‘nosi, to‘g‘risida ko‘makchisining “obyekt”, “sabab”, “maqsad” ma‘nolarini ifodalashi, haqida ko‘makchisining ish-harakatning ijro etilishidagi “manba”, “asos”, “atalganlik” ma‘nosini ifodalaydi.

Yana boshqa bir olimlarning fikricha, ushbu ko‘makchilar yuqorida aytigan ma‘nolarni ifodalashi mumkin emas. Umuman, haqida, to‘g‘risida, xususida ko‘makchili analitik shakllarning boshqa so‘zlarga birikishidan hosil bo‘ladigan tuzilmalarda voqelanadigan ma‘no munosabatining mohiyati shundan iboratki, ularda analitik shakl bog‘langan so‘z bildirgan ish, harakat, hodisa va shu kabilarning analitik shakl asosi bildirgan shaxs, narsa, harakat, holatga oidligi, tegishli bo‘lishidir.

O‘zbek tili hujjatchiligida keng qo‘llanuvchi matn sarlavhasini ifodalovchi “harakat nomi + haqida”, “harakat nomi + to‘g‘risida”, “harakat nomi + xususida” shaklidagi qolip vujudga keldi. Matn sarlavhasi ko‘pchilik hujjatlarning zaruriy qismi, ya‘ni rekvizitlaridan hisoblanadi. Kadrlarning shaxsiy tarkibiga oid buyruq sarlavhalarida: “Ishga qabul qilish haqida”, “Ishdan bo‘shatish haqida”, “Boshqa ishga qabul qilish haqida”, “Rag‘batlantirish haqida” kabi lisoniy qoliplar qo‘llanilmoqda. Bundan tashqari, oliy davlat tashkilotlari, vazirliklar, hokimliklarning farmoyish hujjatlari sarlavha qismida ham ushbu qoliplar o‘ziga xos tarzda mavjud bo‘ladi. Jumladan, “O‘z kuchini yo‘qotgan deb topish to‘g‘risida”, “O‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida” va boshqa turli mazmundagi qoliplar hujjatlarning sarlavha qismini tashkil etadi.

Farmoyish hujjatlari boshqaruv sohasidagi muhim hujjat. Shuning uchun ham ularning leksik xususiyatlari va morfologik xususiyatlari tahlilida boshqa hujjatlardan ajralib turishini ko‘rishimiz mumkin. Hujjat matnlari har qanday leksik birliklardan holidir. Chunki hujjatlar matni qat‘iy belgilangan qoliplarda yoziladi. Shuning uchun hujjat matnini tuzayotganda e‘tiborli bo‘lish va mas‘uliyat bilan yondashish talab etiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Aminov M., Madvaliyev A., Mahkamov N., Mahmudov N. Ish yuritish. - Toshkent - "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" , 2015.
2. Mo'minova B. Rasmiy ish qog'ozlarida lisoniy qoliplar. O'zbek tili va adabiyoti jurnali.
3. Колчугина Й.В. "Языковые параметры документного текста на примере жанра приказа" (2016).
4. Rustamov T. Hozirgi o'zbek adabiy tilida ko'makchilar. Toshkent, 1965.
5. Jumayev F. "Oidlik" ma'nosini ifodalovchi analitik shakllar. O'zbek tilshunosligining dolzarb masalalari, Toshkent.
6. Internet saytlari.
lex.uz
savodxon.uz.